

tanınan Ahmed Amiş Efendi geçmiş, mücâhedatın bir kısmını Kuşadalı'nın, geri kalanını da kendisinin kaldırdığını söyleyen Ahmed Amiş Efendi, döneminde tarikat tam anlamıyla Melâmetî bir nitelik kazanarak günümüze ulaşmıştır. Şeyhül-vüzerâ Nâmık Paşa, Abdülaziz Mecdi Tolun, Osman Nuri Ergin, Süheyl Ünver, Fethi Gemuhluoğlu bu tarikattan feyiz alan önemli şahsiyetlerdir.

Kuşadalı'nın yukarıda adı geçen mensuplarından Keçecizâde Hâfız Ali İzzet, Mehmed Kırımî ve Ahmed İzzet efendiler, Fatih Çarşamba'da Lokmacı sokağında bulunan Rumeli Kazaskeri Hacı Hasan Refet Efendi'nin hankahında irşad faaliyetini sürdürmüşlerdir.

Kuşadalı'nın, Bektaşîliği tarikat ve tekelerin yozlaşmasına çarpıcı bir örnek olarak gösterdiğine, yeniceriliğin kaldırılması ve Bektaşîliğin yasaklanması konusunda II. Mahmud'un izlediği politikayı desteklediğine dair görüşlerin (Öztürk, s. 3, 4; *İst.A*, IV, 125) bir kanıtı bulunmamaktadır. Mehmed Esad adlı birine yazılmış mektuptan hareketle bu kişinin, Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması ve Bektaşî tekelerinin kapatılmasına dair *Üss-i Zafer* adlı eseri yazan Vak'anüvis Mehmed Esad Efendi olmasının kuvvetli bir ihtimal ve bunun yukarıdaki görüşü kesinleştiren bir kanıt olduğu ileri sürülmüşse de (Öztürk, s. 3, 136) mektubun Akhisar'da ikamet eden Kazasker Şehrizâde Mehmed Esad Efendi'ye yazıldığına tesbit edilmesiyle (*Azamat*, IV [1984], 328) bu ihtimalin doğru olmadığı anlaşılmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, İrade-Meclis-i Vâlâ, nr. 10512; Enderunlu Ali Âli, *Hidâyetü'l-velî fi vâridâtı Kuşadalı*, İÜ Ktp., TY, nr. 9949; a.e., Ankara, ts.; *Aydt Divanı* (nşr. Ömer Asım Aksoy), Ankara 1954, s. XXIV-XXXV (Samî Evrenosoğlu'nun nâşire yazdığı mektup); Cevdet, *Tezâkir*, IV, 15; Bursalı Mehmed Tahir, *Aydın Vilâyetine Mensub Meşâyih, Ulemâ, Şuarâ, Müverrihin ve Etibbânın Terâcim-i Ahvâlî*, İzmir 1324, s. 22; a.mlf., *Osmanlı Müellifleri*, I, 151-152; *Tomar-Halvetiyye*, s. 77-79; Hüseyin Vassâf, *Sefîne*, IV, 71-80; a.mlf., "Kuşadalı İbrâhim Efendi", *Ceride-i Süfiyye*, sy. 191 (1330), s. 144; Osman Nuri Ergin, *Balıkesirli Abdülaziz Mecdi Tolun*, İstanbul 1942, s. 143-147; Zâkir Şükrü, *Mecmûa-i Tekâyâ* (Tayşî), s. 28, 39, 60; Yaşar Nuri Öztürk, *Kuşadalı İbrahim Halveti, Hayatı, Düşünceleri, Mektupları*, İstanbul 1982; Ahmed Güner Sayar, A. Süheyl Ünver, *Hayatı, Şahsiyeti ve Eserleri*, İstanbul 1994, s. 499-501; Nihat Hayri Azamat, "Kuşadalı İbrahim Halveti", *Osm.Ar.*, IV (1984), s. 325-335; a.mlf., "Çerkeşi Mustafa Efendi", *DİA*, VIII, 273; Ekrem Işın, "İbrahim Efendi (Kuşadalı)", *İst.A*, IV, 124-125.

NİHAT AZAMAT

KUŞADALI TEKKESİ

İstanbul Aksaray'da
XIX. yüzyıl sûfilerinden Kuşadalı
İbrâhim Efendi adına
inşa edilen tekke.

Kâtip Muslihuddin mahallesinde, Kâtip Muslihuddin Camii sokağı ile Sancaktar Müezzin sokağının sınırladığı arsa üzerinde yer almakta olup 1235'te (1820) Hacı Halil Ağa tarafından tesis edilmiştir. 1248'de (1832) çıkan bir yangında ortadan kalkan tekke, 1840'tan sonra Halvetiyye'nin Bekriyye koluna bağlı Şamlı Şeyh İbrâhim Efendi tarafından ihya edilerek tekrar faaliyete geçirilmiştir. Tekkelerin kapatılmasının (1925) ardından kaderine terk edilen yapı zamanla harap olmuş, 1950'lerin başında tamamen ortadan kalmış, yalnızca Kâtip Muslihuddin Camii sokağının karşı yakasında bulunan küçük hazire günümüze ulaşabilmiştir.

Tek bir yapıdan oluşan Kuşadalı Tekkesi'nde selâmlık ve tevhidhâne doğu yönünde, harem batı yönünde yer almakta, cümle kapısı Kâtip Muslihuddin Camii sokağına, harem kapısı Sancaktar Müezzin sokağına açılmaktaydı. Ahşap karkaslı olan yapı iki katlıydı. Zemin katın doğusundaki alt kesimde ahşap dikmelerin arası tuğla hatilla moloz taşlarla örülmüş, bunun dışında kalan bütün duvarlar içerden bağdâdî siva, dışarıdan ahşap kaplamayla teşkil edilmişti. Dikdörtgen veya kare planlı olduğu anlaşılan tevhidhâneye cümle kapısından ve selâmlığı meydana getiren giriş bölümünden geçilerek varılmaktadır. İki kat yüksekliğindeki bu mekânın üst kesiminde kafeslerle kapatılmış yuvarlak kemerli açıklıklara sahip kadınlar mahfili, bunun yanında da ahşap korkulukları olan hünkâr mahfili, dikdört-

gen panolar içinde eklektik kalem işlerinin bulunduğu zemin kat duvarlarında ise selâmlığı tevhidhâneye bağlayan kapıyla şerbethâne ve meydan odasına açılması muhtemel iki servis penceresi bulunmaktaydı. Kuşadalı Tekkesi dış görünümünü itibariyle küçük boyutları, hiçbir süslemenin görülmediği cepheleri ve alaturka kaplı kırma çatısıyla XIX. yüzyıla ait sıradan bir İstanbul konutunu andırır.

BİBLİYOGRAFYA :

Âsitâne Tekkeleri, s. 18; *Mecmûa-i Cevâmî'*, I, 86-87, nr. 136; Bandırmalizâde, *Mecmûa-i Tekâyâ*, İstanbul 1307, s. 14; 1329 *Senesi İstanbul Beldesi İhsâiyat Mecmuası*, İstanbul 1330, s. 21; Tabibzâde Derviş Mehmed Şükrî İbn İsmâ'il, *İstanbul Hânkâhları Meşâyih* (nşr. T. Kut - İ. Pala), Harvard 1995, s. 38-39; M. Baha Tanman, "Kuşadalı Tekkesi", *DBİst.A*, V, 134-135.

M. BAHATANMAN

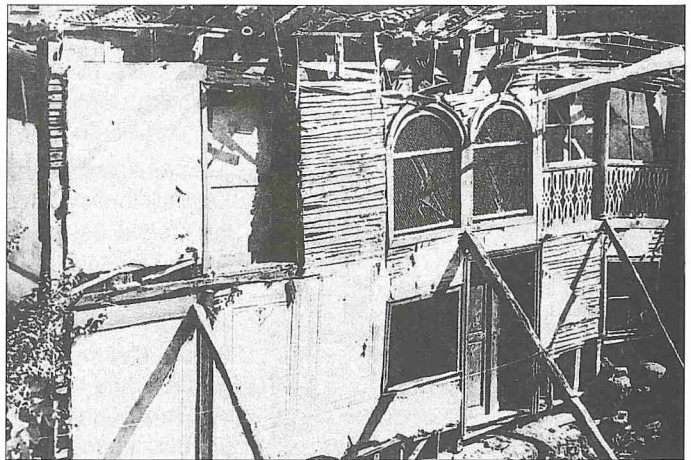
KUŞAŞİ

(القشاشي)

Safiyyüddin Ahmed b. Muhammed
b. Yûnus ed-Decânî
el-Makdisî el-Medenî el-Kuşâşî
(ö. 1071/1661)

Mutasavvîf ve âlim.

991'de (1583) Medine'de doğdu (*es-Simtü'l-mecid*, vr. 67^a). Soyunun baba tarafından Hz. Ali'ye ulaştığı (Muhibbî, I, 343-344) ve Kudüs yakınlarındaki Decân köyünden Medine'ye göç ettikleri nakledilir. Dedesi Yûnus ucuz ve değersiz eşya (kuşâşe) sattığı için Kuşâşî nisbeyle anılmış, Safiyyüddin Ahmed de bu nisbeyle tanınmıştır. İlk eğitimini dönemin âlim ve sûfilerinden olan babasından alan Kuşâşî babasıyla birlikte 1011'de (1602) Yemen'e gitti ve orada Şeyh Eminüddin b. Sıddîk el-Merâvihî, Sey-

Kuşadalı
Tekkesi'nin
tevhidhânesinin
1939 yılındaki
durumunu
gösteren
bir fotoğraf
(İstanbul
Eski Eserler
Encümeni
Arşivi)

yid Muhammed el-Garb, Şeyh Ahmed es-Satîha ez-Zeylaî, Seyyid Ali el-Kab', Şeyh Ali Mutayr gibi âlim ve şeyhlerden faydalandı. Bir müddet sonra Mekke'de Seyyid Ebû'l-Gays Şecer, Şeyh Sultân el-Meczûb gibi âlimlerin sohbetlerine katıldı. Ardından Medine'ye döndü ve burada Şeyh Ahmed b. Fazl, Ömer b. Kutb el-Âdilî, Şehâbeddin el-Melkânî ve diğer bazı âlimlerin meclislerine devam etti.

Kuşâşî babasından Ahmediyye, Rifâ'iyye, Kuşeyriyye, Şâzeliyye ve Kâdiriyye icâzeti aldı (*es-Simţû'l-mecîd*, vr. 25^{a-b}, 53^b-54^a). Medine'de hadis ve diğer bazı ilimleri tahsil ettiği şeyh Ahmed b. Ali eş-Şinnâvî'nin kızıyla evlendi, onun ölümünden sonra halifesi olarak yerine geçti. Ayrıca ondan Gavsıyye tarikatının temel kitapları arasında sayılan Muhammed Gavs'ın *el-Cevâhîr-ü'l-hams* adlı eserini okudu (a.g.e., vr. 29^a). Şinnâvî'den başta Şüttâriyye olmak üzere Sıddîkiyye (Tayfûriyye), Üveysiyye, Hızriyye, İlyâsiyye, Cüneydiyye, Kuşeyriyye, Nakşibendiyye, Kâdiriyye, Gülşeniyye, Sühreverdiyye, Çiştiyye, Rifâ'iyye, Ahmediyye, Şâzeliyye, Hemedâniyye, Vefâiyye ve Firdevsiyye-i Kübreviyye hilâfeti aldı (silsileler için bk. a.g.e., vr. 28^a-33^b, 44^a-45^b, 52^a-57^a). Kuşâşî ayrıca, hem Muhammed Gavs yoluyla hem de birinde Şehâbeddin es-Sühreverdi, diğerinde Muhyiddin İbnü'l-Arabî'nin bulunduğu iki ayrı yolla Veyssel Karanî'ye ulaşan silsilesini kaydetmiş, Muhammed Gavs'a Bâyezîd-i Bistâmî, Abdülkâdir-i Geylânî, Şehâbeddin es-Sühreverdi gibi zatlardan bâtinî olarak gelen hilâfetlerin de kendisine ulaştığını belirtmiştir (a.g.e., vr. 34^a). Onun Şinnâvî'nin pîrdâşı Seyyid Es'ad Belhî'nin sohbetlerine de katıldığı ve bu zatın ahvaline vâris olduğu nakledilir. Harîrîzâde, Kuşâşî'nin Şinnâvî vasıtasıyla Zeyniyye tarikatının bir şubesinden de hilâfet aldığını gösteren bir silsileyi kaydetmiştir (*Tibyân*, II, vr. 106^b). Kendisine ulaşan bütün silsilelerden icâzet verdiğini belirten Kuşâşî, ölümünden sonra yerine geçen İbrâhim b. Hasan el-Kûrânî ile İsâ b. Muhammed es-Salebî'yi en yetkin halifeleri olarak zikreder (*es-Simţû'l-mecîd*, vr. 34^b). Diğer ileri gelen halifeleri Açeli Abdür-raûf es-Sinkilî, Seyyid Abdurrahman el-Mağribî el-İdrîsî, Şeyh Mehnâ b. İvaz, Seyyid Abdullah Bâ-Fakih'tir. Kuşâşî'den sonra Medine'de İbrâhim el-Kûrânî'den de hilâfet alan Abdür-raûf es-Sinkilî, Açe'ye dönerek Şüttâriyye tarikatını yaymaya çalışmıştır. Öğrencileri vasıtasıyla tari-

kat Cava ve Endonezya'ya da götürülmüştür. Endonezya'da faaliyet gösteren tarikatlardan birinin Kuşâşîyye diye kaydedilmesi (*DîA*, XI, 199), tarikatın zaman içinde Şeyh Kuşâşî'ye nisbetle de anıldığı-nı veya bu isimle bir kol oluştuğunu akla getirmektedir. 1071 (1661) yılı sonunda Medine'de vefat eden Kuşâşî, Bakî Mezarlığı'na defnedildi. Mâlikî iken şeyhi Şinnâvî'nin Şâfîî olması sebebiyle kendisi de bu mezhebe geçen Kuşâşî, döneminde vahdet-i vücûdu savunmaların önderi olarak tanınmış, kendisini asrın "hatmü'l-evliyâ"sı olarak görmüş ve devrin ileri gelen birçok şeyhi tarafından zamanın imamı kabul edilmiştir.

Eserleri. Kuşâşî'nin çoğu tasavvufa dair yetmiş civarında eser kaleme aldığı ve bunlardan elli kadarının kaynaklarda zikredildiği belirtilmektedir. 1. *es-Simţû'l-mecîd fî selâsili ehli'l-bey'a ve ilbâsi'l-hırka ve'l-taşavvuf ve sülûki ehli't-tevhîd* (Süleymaniye Ktp., Şehid Ali Paşa, nr. 1197, 1221; Esad Efendi, nr. 1491). Zikrin çeşitleri ve tarikatlara göre usulleri, hırka giyme, biat âdâbı gibi konuları ve müellifin hilâfet aldığı tarikatların silsilelerini kaydettiği eser basılmıştır (Haydarâbâd 1327). 2. *ed-Dürretü's-semîne fî mâ li-zâ'iri'n-nebî (a.s.) ile'l-Medîneti'l-münevvere*. Hz. Peygamber'i ziyaret etmenin âdâbı ve bunun sağladığı mânevî faydalar hakkındadır (Mısır 1326). 3. *Miftâh min mefâtîhi'r-rahme fî izâ'ati kerâme min kerâmeti'l-ümme* (Hacı Selim Ağa Ktp., Kemankuş Emîr Hoca, nr. 246). Bazı mübarek gün ve gecelerle bu zamanlarda yapılması tavsiye edilen nâfile ibadetlere dairdir. 4. *Kelime-tü'l-cûd 'ale'l-kavli bi-vaḥdeti'l-vücûd* (Süleymaniye Ktp., Reşid Efendi, nr. 428). Mustafa Tuncay tarafından yüksek lisans tezi olarak hazırlanmıştır (1997, MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü). 5. *el-İfâde bimâ beyne'l-iḥtiyâri'l-ilâhî ve'l-irâde*. 6. *Kitâbü Sûreti's-sa'âde bi-tilâveti kitâbi'l-ibdâ' ve'l-i'âde*. Kuşâşî, Süleymaniye Kütüphanesi'nde aynı mecmua içinde bulunan (Reşid Efendi, nr. 428) bu eseriyle bir önceki eserinde Muhyiddin İbnü'l-Arabî'nin bazı görüşlerine açıklık getirmiştir. 7. *el-Manzûme fi'l-'akâ'id* (Süleymaniye Ktp., Cârullah Efendi, nr. 1251; Şehid Ali Paşa, nr. 1696, 2722). İtikadî konuların manzum olarak anlatıldığı birkaç varaklık risâle, Kuşâşî'nin halifesi İbrâhim b. Hasan el-Kûrânî tarafından *Kaşdû's-sebîl ilâ tevḥîdi'l-hakḳi'l-vekîl* adıyla şerhedilmiştir (Süleymaniye Ktp., Bağdatlı Vehbi Efendi, nr. 795; Şehid Ali Paşa, nr.

1696). Kûrânî bu şerhini daha sonra ihtisar etmiştir (Süleymaniye Ktp., Şehid Ali Paşa, nr. 2722). 8. *el-İşâbe fî şerḥi Dürreti'l-kalâ'id* (TSMK, Hazine, nr. 180). 9. *Kitâbü'l-Mikyâs fî neyli ma'rifeti'l-ḥurefâ'i billâhi'l-ikyâs* (Süleymaniye Ktp., Reşid Efendi, nr. 428).

Kuşâşî'nin ayrıca Abdülkerîm el-Cîlî'nin *el-İnsânü'l-kâmil* adlı eserinin 50-54. bölümlerine yaptığı bir şerhi bulunmaktadır (Süleymaniye Ktp., Reşid Efendi, nr. 428). Kaynaklarda adı geçen diğer bazı eserleri de şunlardır: *Kitâbü'n-Nuşûş, Bustânü'l-âbidin ve ravzû'l-ârifin, Şerḥu 'Akidi İbn 'Afif, el-Kelime-tü'l-vüşâ fî şerḥi Hikemi İbn 'Atâ* (diğer bazı eserleri için bk. Muhibbî, I, 345; *Hediyetü'l-ârifin*, I, 161; Abdülhay el-Kettânî, II, 971). Kuşâşî'nin bir de divanı vardır.

BİBLİYOGRAFYA :

Kuşâşî, *es-Simţû'l-mecîd fî selâsili ehli'l-bey'a ve ilbâsi'l-hırka ve'l-taşavvuf ve sülûki ehli't-tevhîd*, Süleymaniye Ktp., Şehid Ali Paşa, nr. 1197, tür.yer.; Ayyâşî, *er-Rihletü'l-Ayyâsiyye*, Fas 1316, I, 407-429; Muhibbî, *Hulâsatü'l-eşer*, I, 343-346; Harîrîzâde, *Tibyân*, II, vr. 106^b; Serkis, *Mu'cem*, II, 1513; *Hediyetü'l-ârifin*, I, 161; *İzâhu'l-meknûn*, I, 413; II, 300; *Fihrisü'l-Hizâneti'l-Teymûriyye*, Kahire 1367/1948, III, 243; Abdülhay el-Kettânî, *Fihrisü'l-fehâris*, II, 970-971; M. Ömer Hammâde, *A'lâmü Filistin*, Dimaşk 1985, I, 259-261; Dihhudâ, *Luḡatnâme*, XXI/B, s. 297; A. H. Johns, "al-Kuşâşî", *EP* (İng.), V, 525-526; "Ahmed b. Muhammed b. Yûnus ed-Deccânî", *Mu.Fs.*, I, 109; Nihat Azamat, "Abdür-raûf es-Sinkilî", *DîA*, I, 294; İsmail Hakkı Göksoy, "Endonezya", a.e., XI, 199.

REŞAT ÖNGÖREN

KUŞÇUBAŞI, Eşref Sencer (1873-1964)

Osmanlı Devleti'nin
ilk istihbarat kurumu olan
Teşkilât-ı Mahsûsa'nın kurucusu
ve ilk başkanı.

İstanbul'da doğdu. Babası Sultan Abdülaziz'in kuşçubaşısı Mustafa Nûri Bey'dir. Dedesi de Osmanlı sarayında kuşçubaşısı olan Eşref Sencer bunu önce unvan, daha sonra soyadı olarak aldı. Ailesi baba tarafından Çerkezler'in Ubuh koluna, anne tarafından Sultan Sencer'e bağlıdır. Öğrenimini askerî okulda yaptı. Mekteb-i Harbiye'nin son sınıfında iken Sultan Abdülhamid'e karşı olan Yeni Osmanlılar'la iş birliği yapan babasıyla birlikte Hicaz'a sürüldü. Bir yıl kadar Taîf'te kaldı; buradan firar ederek kardeşi Selim Sâmî Bey'le birlikte mücadeleye başladı. Etrafına topladığı genç subaylarla isyan edip üze-